

GILLET

Tidskrift för Carlstads-Gillet
Nr 38 • Årgång 29

2020

Gillet
Tidskrift för Carlstads-Gillet
Nummer 38/årgång 29/2020

Ansvarig utgivare
Jonas Kullgren

Adressuppgifter
Carlstads-Gillet
Vikengatan 6
652 26 Karlstad
carlstads-gillet@telia.com
www.carlstads-gillet.s.se

Kontaktperson
Torbjörn Joghed
Redaretorget 1
652 16 Karlstad
0705-38 10 20

Redaktion
Redaktör:
Marie Aakre
0706-18 77 03
Layout och redigering:
Erik Bonde
0702-30 51 06

Tryck
City-tryck
i 450 exemplar

FOTO: ERIK BONDE

INNEHÅLL 2020

4-9
Grevgården – rik på personhistoria

10-12

Den mäktiga grevinnan

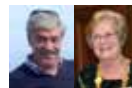

13-14

Den populära miniatyrbilden

15-17, 33-35

Två åldermän har ordet

18-20

Mästaren Brockman

21-25

Värmland under beredskapsåren

26-32

På spaning efter tysken

REDAKTÖREN
HAR ORDET

Två inställda gillen och ett digitalt årsmöte

Julen närmar sig och så lider det mot sitt slut då, året 2020, som skriver in sig i historien som coronapandemins. Knappt hann flyttlasset från Gillets gamla lokal i Residenset komma på plats i ett stort antal staplade lådor i Rosa huset i Viken, förrän de första förhållningsrestriktionerna började komma i mars. Vårgillet var planerat in i minsta deltalj, när det fick ställas in strax före inbjudan skulle skickas ut med vårens Gilletskrift.

Jag hoppas att sommarhalvåret ändå inneburit att våra gillesmedlemmar, i synnerhet om man passerat de 70, haft möjlighet att träffa nära och kära i coronasäkrad utomhusmiljö.

Tack vare modern teknik kunde trots allt, den 24 april, hållas ett lyckat årsmöte digitalt. En viktig punkt på dagordningen var val av ny ålderman, då Inger Berggrén avböjt omval. Vår nye ålderman heter Jonas Kullgren. Arkitekt till yrket, han liksom Inger Berggrén. Båda med stor kunskap om och medverkan i stadsbyggandet i Karlstad.

Under sina fem och ett halvt år som ålderman har Inger Berggrén med stor entusiasm, framgångsrikt styrt Carlstads-Gillet in i framtiden. Ett omistligt arbete har nedlagts på att digitalisera utskick och annat och jobba för att ta in medlemmarnas e-postadresser. Carlstads-Gillet har fått en ny, enhetlig grafisk profil på Inger Berggréns initiativ och de mycket populära pubgillena har lanserats under hennes tid.

När nästa gille kan hållas vet vi inte än, men då kommer Inger Berggrén förhoppningsvis att avtackas ordent-

Första rådsötet med Jonas Kullgren som ålderman hölls på Löveds herrgård i Forshaga.

FOTO: MARIE AAKRE

ligt! Själv tackar hon för sig på de avslutande sidorna i detta höstnummer av Gillet.

Även skattmästare Barbro Brolinson och mångåriga bisittaren Eva Lejrin hade avböjt omval och kommer att avtackas i efterhand för mycket förtjänstfullt arbete i rådet. Ny på posten som skattmästare i Carlstads-Gillet är Gustaf Ekman. Elisabeth Munnich Arnerius och Britt Est har båda tagit plats i rådet som bisittare. På sidorna 15-17 presenterar sig den nye åldermannen och berättar sin händelserika släkthistoria, med många förgreningar till det gamla Karlstad.

I början av augusti kallade Jonas Kullgren till rådsötet i sitt hem,

1700-talsherrgården Löved i Forshaga, där man med lätthet kunde hålla avstånd till varandra. Samtliga rådsmedlemmar hade glädjande nog möjlighet att närvara. Här bollades spännande idéer och drogs upp riktlinjer för Gillets fortsatta arbete. Beslut fattades också om att ställa in höstgillet, vilket var klokt kan konstateras så här i efterhand.

Vi sätter nu vår tilltro till ett verkingsfullt vaccin mot covid-19 och hoppas kunna komma igång med sedvanligt arbete och umgänge i Carlstads-Gillet under 2021!

Marie Aakre

CARLSTADS-GILLET RÅD

Ålderman: Jonas Kullgren
Skrivare: Torbjörn Joghed
Skattmästare: Gustaf Ekman
Arkivarie: Eva Högman Harvig
Munskänk: Birgitta Ekberg

Bisittare: Marie Aakre
Göran Berg
Britt Est
Elisabeth
M. Arnerius

Valdelegerade: Lennart Hellqvist
Sammanställande
Anders Frisk
Sonja Wässmar
Rydahl

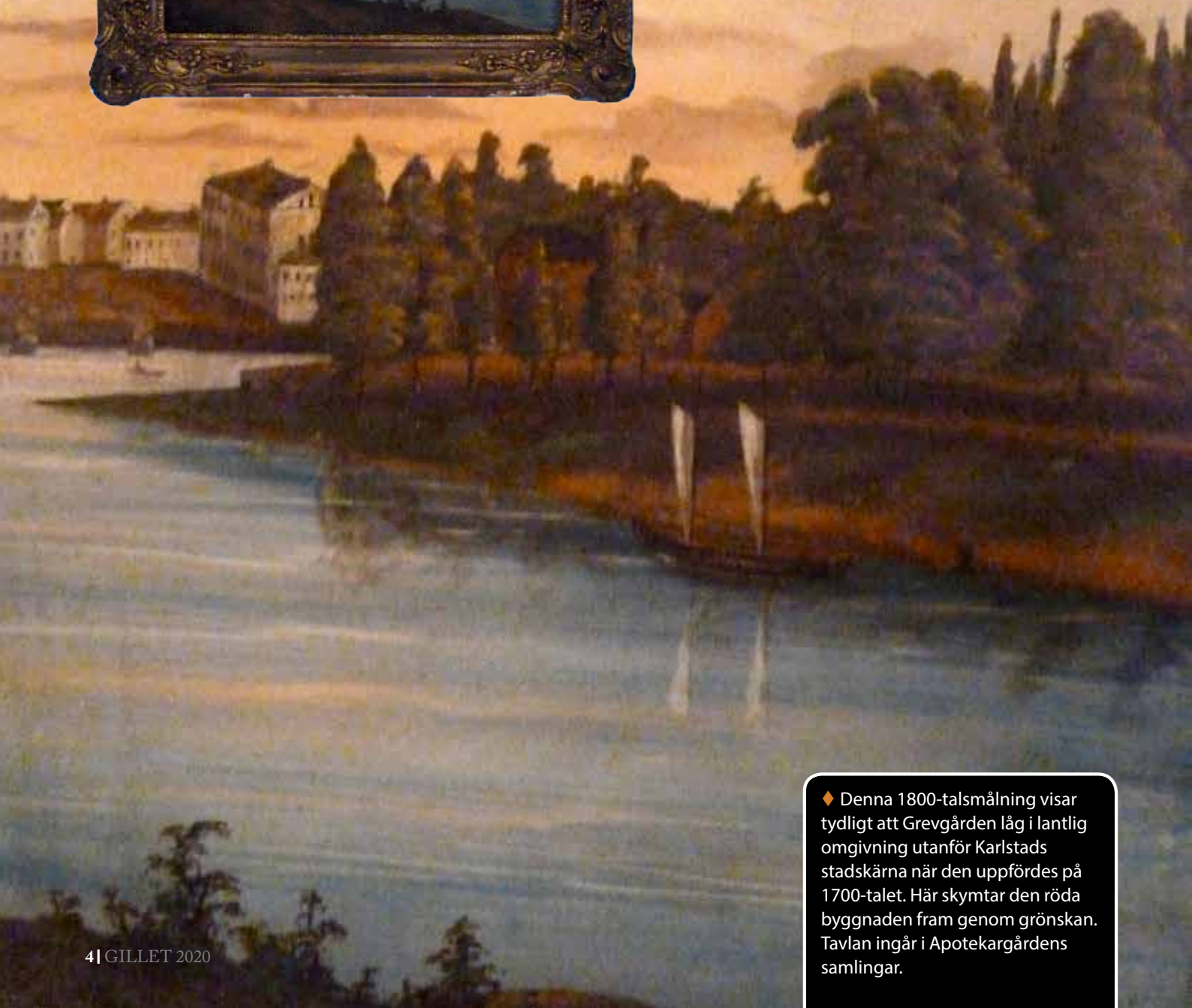
HÖSTGILLET

Höstgillet ställdes in i år på grund av Coronapandemin.

Omslagsbilden är tagen av Erik Bonde.

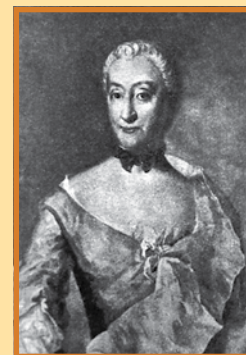

◆ Denna 1800-talsmålning visar tydligt att Grevgården låg i lantlig omgivning utanför Karlstads stadskärna när den uppfördes på 1700-talet. Här skymtar den röda byggnaden fram genom grönskan. Tavlan ingår i Apotekargårdens samlingar.

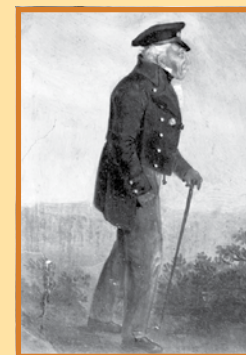
FEM AV GREVGÅRDENS ÄGARE UNDER 1700- OCH 1800-TALET

1790-1796
Assessorskan
Brita Cajsa Linroth
f. Stedt
(1714-1796)

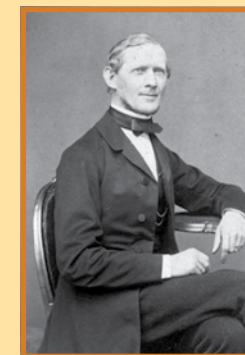
1796-1826
Grevinnan
Sara Chatarina "Cajsa"
Löwenhielm f. Linroth
(1739-1826)

1826-1839
Greve
Carl Gustaf
Löwenhielm
(1759-1839)

1840-1875
Grevinnan
Charlotte von Gerdtén
f. Löwenhielm
(1780-1875)

1876-1893
Landssekreterare
Claes Erik
Varenius
(1820-1893)

"Pas mal! Vaste, presque magnifique!" (Inte illa! Omfångsrik, nästan magnifikt!) Det lär den fransk-orienterade Gustav III ha sagt om Grevgården, då han tog en promenad längs dåvarande Hamngatan och passerade byggnaden en septemberkväll 1788 i samband med ett besök i Karlstad.

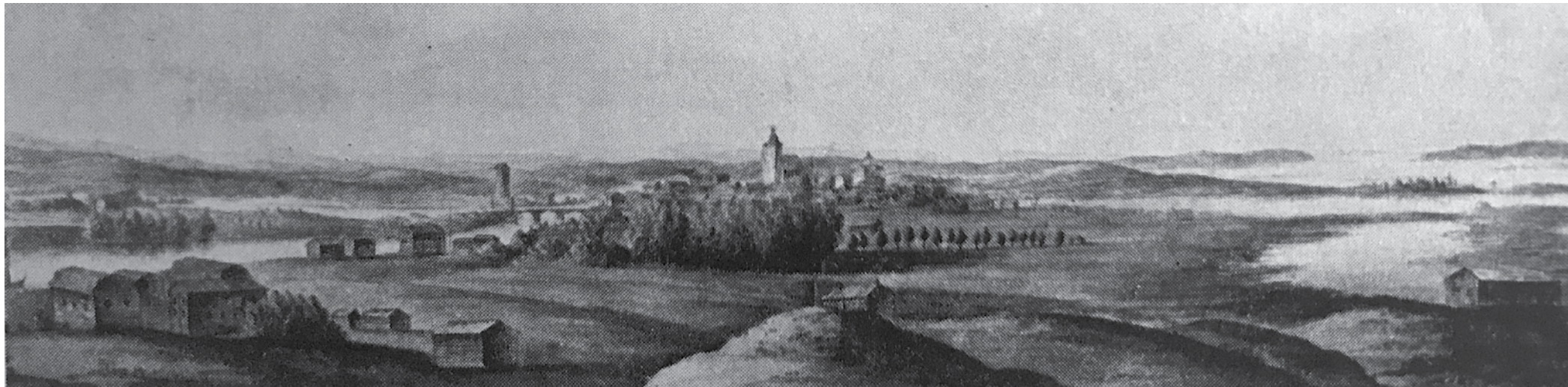
1700-talsgård med brokigt persongalleri

Harald Lindell återger historien i sin bok "Grevgården – Anteckningar om en gammal gård i Karlstad", nummer 7 i Carlstads-Gillet's skriftserie, från 1961. Författaren fick ett fint mottagande av recensenterna i lokalpressen – och 60 år senare kan åter konstateras att det är ett mycket imponerande arbete som nedlagts på efterforskningar och undersökningar av gamla handlingar som rör Grevgården.

Carl Emanuel Nygren, Lars Dalgren och Mats Ronge skriver samtliga i sina respektive böcker om Karlstads historia, att Grevgården uppfördes vid 1700-talets mitt med greve Carl Gustaf Löwenhielm (1732-1788) som byggherre.

Harald Lindell anser dock inte att dessa uppgifter stämmer med verkligheten. Efter att ha uttömt alla tänkbara källor har han kommit fram till att Grevgården byggdes i mitten av 1780-ta-

Byggnaderna till vänster är kronobränneriet och högre upp vid älven ses Grevgården med ekonomibyggnader. Tavlans är målad av Anders Fredrik Skjöldebrand i början av 1800-talet.

En tid var Grevgårdens fasad vitmålad, men är nu röd så som ursprungligen.

TROLIGEN ÄR DET DENNE GREVE LÖWENHJELM OCH INTE HANS FAR, SOM GETT UPPHOV TILL NAMNET GREVGÅRDEN

Inredning av Grevgården från tiden då den, från 1876, ägdes av landssekreterare C.E. Varenius. Salong, matsal och arbetsrum i tidstypisk stil.

let. I ett protokoll från 1782 kallas tomt 85, som Grevgården uppfördes på, ”den så kallade forna Clarenska Egendomen”. Namnet Grevgården förekommer inte i några officiella handlingar, fränsett ett par kartor från 1855 och 1857.

Efter 1752 års brand och de förändringar i stadsplanen som följde på den, blev det som varit tomt 85 vid torget (där branden utbröt), del av det nya utvidgade torget. Dess ägare, guldsmeden Niclas Fernlöf, fick som ersättning för den exproprierade tomten ny mark i området där Grevgården senare skulle byggas – och då följde även tomtnumret 85 med. För att undvika förväxling med den gamla tomten fick den nya tillägget ”vid Västra hamnen”.

Många ägare under kort tid

1768 förvärvades Fernlöfs gård nummer 85 vid Västra hamnen genom auktion av Peter Clarén, konsistorienotarie till yrket, och 1780 såldes den vidare till brukspatron Carl Fredrik Geijer, som bara två år senare avyttrade den till boktryckaren och urmakaren Peter Printz som i sin tur sålde tomten samma år till lantränkmästaren Gustaf Adolf Sjöstedt.

Sjöstedt kan, enligt Harald Lindells funderingar, ha köpt gården i rent spekulationssyfte och enligt hans övertygelse var det Sjöstedt som lät uppföra Grevgården. Samtidigt understryker Lindell att det inte finns något bevarat dokument som kan belägga detta med säkerhet.

”En sak är emellertid nu uppklarad och klar:

enligt bytesbrev av den 23 juli 1790 överläter Sjöstedt såsom ägare till ’gården nr 85 vid Västra hamnen 5/8 tomt med tillhörigheter densamma med äganderätt till fru Linroth, född Brita Caisa Stedt mot att fru Linroth avstår gården nr 9 på Stora Herrgårds Gatan 1 1/8 tomt med tillhörigheter, varjämte Sjöstedt erhåller i mellanavgift 2.583 RD 16 sk. specie’. Då var grevgårdsbyggnaden uppförd.

Förmögen adelsdam

Brita Cajsa Linroth hade uppnått 76 års ålder vid förvärvet av Grevgården och ägde den till sin bortgång sex år senare. Hon var en mycket förmögen adelsdam, änka efter assessor Jean Gustaf Linroth, och ägde bland annat gårdarna Kattviken utanför Karlstad, Long i Grums och hade andelar i Storfors bruk. En son och en dotter hade fötts i äktenskapet men då både sonen och hans barn avlidit, blev dottern Sara Cajsa (Catharina) ensam arvtagare till egendomarna.

Brita Cajsa, som residerade på Apertin, hade varit gift med greven Carl Gustaf Löwenhielm men blivit änka tidigt. Kan det ha varit så att assessorskan Linroth förvärvade den nybyggda gården på tomt 85 med det fina läget vid älven för att dottern i framtiden skulle kunna vistas där under vintern, i stället för huset på tomt 9 som hade ett ganska bedrövlige läge med närheten till Garvarelandet.

1793 tog Brita Cajsa Linroth kontakt med landshövding Nils Silfverskiöld och påtalade att

vägen vid hamnen var i ett mycket dåligt skick. Det resulterade i att gatan från Salttorget utmed älven mot Sjötullen fylldes upp och stenattes. Hon tog även initiativ till trädplanteringar som skulle ge fina promenader längs västra älvgränsen och såg till att det anlades nya planteringar i Grevgårdens stora trädgård.

Tidstypiskt inredd

Fram till 1876 var mangårdsbyggnaden en enfamiljsbostad. Grevgården var tidstypiskt inredd för 1700-talets högre ståndsmiljö, med en förstuga som gick rakt genom huset, så att man kunde gå in både från gårds- och gatusidan. Entrédörren var från gatan med rum för tjänstefolket, gästrum och kök på bottenvåningen och sovrum, matsal och sällskapsrum på andra våningen.

Som störst var Grevgårdens ägor på 1830-talet, då de i söder sträckte sig fram till Hammarösjön, nuvarande Mariebergsviken, till Flachska gården i öster och i väster till Klaraborgsgatan.

Bouppteckningen efter Carl Gustaf Löwenhielm, som avled i Karlstad 1788, visar att han bland annat ägde jordegendomarna Apertin och Karlsund i Kil, Ångbäck, Öjenäs med fler i Grava, dock inte tomt 85 i Karlstad eller någon annan stadsfastighet. Änkan Cajsa Sara Linroth som skulle komma att överleva honom med 38 år, ”delade sin tid mellan Apertin och gården i Karlstad, sedan modern avlidit”. Om henne be-

I Carlstads-Gillet's arkiv förvaras ett tjockt kuvert med de handlingar rörande Grevgården som Harald Lindell samlade på sig när han skrev boken om Grevgården.

Grevgårdens ägor sträckte sig när de var som störst ända ner till nuvarande Mariebergsviken, med ett imponerande parkområde närmast boningshuset.

Grevgården 1888, med öppen veranda, gårdshus och stor trädgård.

FOTO: ANNA OLLSON

rättas det i en separat artikel på sidorna 10–12.

Sonen Carl Gustaf Löwenhielm, med samma namn som fadern, var hennes ende arvinge. Genom moderns inflytande i Storforsverken hade han blivit disponent där 1809. Hans fru, Agneta Sofia Wrangel, hade dött redan 1800. 67 år gammal ärvde Carl Gustaf Löwenhielm Grevgården och bodde där återstoden av sitt liv. Känd för sin originalitet. I hans dödsruna som var införd i NWT den 13 februari 1839 konstateras att han ”utmärkte sig genom en ovanlig vigör för sin ålder och bestridde själv sina vidsträckta affärer ända till detta års början”.

Arvsskiftet skedde genom offentligt utbudande, varigenom en av hans döttrar, Charlotte, och hennes man, överstelöjtnanten Emil Adam von Gjerdtten, tog över Grevgården 1840. Maken avled fyra år senare, men hann ändå genomföra flera renoveringar i Grevgården.

I en annons i Carlstads tidning i december 1839 angående försäljningen av fastigheterna som hörde till Carl Gustaf Löwenhielms dödsbo, kallas gården inte Grevgården utan endast tomt nr 85. Troligen är det denne greve Löwenhielm och inte hans far, som gett upphov till namnet Grevgården, tror Harald Lindell.

Varenius flyttar in

Charlotte von Gjerdtten som talade flera språk och var litterärt intresserad, hade nära kontakt med sin bror greve Löwenhielm, generalen, som ägde Long och lät bygga Klaraborg, och dotter Augusta, gift Malmborg, som bodde på Växnäs. Men efter broderns död 1858 och dotterns 1860, blev vistelserna på Grevgården mer sällsynta. Hon föredrog att stanna på sitt Aperitin, där hon slutade sina dagar i maj 1875.

Året därpå lades Grevgården ut till försäljning på auktion och ropades in av landssekreteraren Claes Erik Varenius, som flyttade in tillsammans med sin fru Angeliqve, född Lagercrantz, och tre små döttrar. Genom ombyggnation skapades nu också en lägenhet med fyra rum för uthyrning.

Efter C.E. Varenius bortgång 1893 började tomter att styckas av från egendomen och såldes för att bebyggas. Med åren har det växt fram stadskvarter på de gamla Grevgårdsägorna. Men den djupröda mangårdsbyggnaden står fortfarande kvar med sitt vackra läge vid älven och inrymmer numera bostadsrätter.

Marie Aakre

Grevgården 1922, med trapphus försedda med spetsiga tak, som senare togs bort. FOTO: KARL NYSTRÖM

GREVGÅRDEN

Krönlisten ovanför fönstret till höger är en rest från tiden då den stora entrédörren in till Grevgården var från gatan. FOTO: ERIK BONDE

- Boningshuset är uppfört av liggtimmer med stående lockpanel och med brutet tak, så kallat mansardtak, täckt av skiffer. Byggnaden är i två våningar och vind, och har en längd av 30,5 meter och en bredd av 10,5 meter; höjden till taknocken är ungefär 9 meter.
- Sitt nuvarande utseende fick Grevgården 1902, då ingången från gatuplanet igensattes i samband med att den ursprungliga genomgående förstugan togs bort. Istället uppfördes två trapphus åt gårdssidan. Därigenom skapades ett antal lägenheter; på nedre planet en på

- fem rum och kök och en på fyra rum och kök och på övervåningen en lägenhet på sju rum och kök samt en på två rum och kök.
- Nästa stora förändring skedde 1923 då vinden inreddes för bostäder och halvmåneformiga fönster i takkupor togs upp mot gårdssidan.
- 1879 lät dåvarande ägaren C.E. Varenius riva Grevgårdens gamla ekonomibyggnader, innehållande bland annat stall för åtta hästar, vagnbodar, bränneri och brygghus och lät istället uppföra ett gårdshus med liggande panel och skiffertak.

Sara Chatarina Linroth

Värmlands mäktigaste kvinna ägde både Apertin och Grevgården i Karlstad

"De va inga roskull te å vare i tjänst när grevinna på Gampertin, ho trätta, ho var som e mare å mat feck en sämmer än svin, för tunnkokat välling och maskfrätt palt, och kansk i bland lit flöt va allt, söm gamle grevinna te mat befallt, en svalt. Å vällingklocka, å vällingklocka, ho va som bakfram och veckvill å sang stöligt å sang stölit öm sur sill å sur välling å sur välling å sur sill."

Ja, så gick han på den gode Fröding och grundmurade bilden av den mäktigaste och rikaste kvinnan i Värmland under 1700-talets slut och 1800 talets början genom sin dikt om "Gamla Grevinnan på Gampertin". Utmålade henne som en riktig "pintorpafru".

Senare ångrade han sitt tilltag med karikatyren av henne men då var det redan för sent. Dikten överträffar ofta verkligheten. Historien om henne har ofta sammanvävts med bilden av hennes sondotter Charlotta Ulrika Löwenhielm, gift von Gerdtén, en kvinna som hade mycket av sin farmors anda och hållning. Men det var Sara Chatarina (Cajsa) som var kvinnan med stort K.

Sara Chatarina Löwenhielm, född

Linroth (1739–1826). Om henne kan det berättas mycket. Hon var född in i en rik och mäktig värmländsk bruksägarläkt. Född på Bjurbäckens bruk där fadern Johan Gustaf Linroth regerade. Vid 18 års ålder, år 1757, ingår hon äktenskap med greven Carl Gustaf Löwenhielm. Kanske det var redan här hon grundlade sitt affärssinne genom att undanhålla sin hemgift från sin man och hans gäldenärer.

Maken hade en glad och sorglös karaktär, var rätt frikostig med sina tillgångar. Hans glada skämtlygne fanns kvar hela livet och in i det sista skämtade han om att han skulle dö av vattensot, han som aldrig i hela sitt liv druckit vatten. Vid makens död 1778

kom hon sedan att ensam förvalta bruk och gårdar i över 40 års tid. Genom sitt gifte hade hon kommit i åtnjutande av de Löwenhielska domänerna Apertin, Lökene, Karlslund och Long. Hon ägde också Grevgården i Karlstad, där man alltid tillbringade vintrarna i stadens bekväma närhet.

Gott och varmt hjärta

Genom arv fick hon del i faderns hyttor och bruk i vilka hon ökade sitt ägande till dess hon var ensam ägare till bland annat Storfors, Nykroppa och Bjurbäcken med flera bruk. Efter makens död hade hon fått ordna upp hans trassliga affärer och då ingick ett strängt och sparsamt regemente för att få ekonomin på fötter igen.

Om eftermälet har varit fördömande så har Sara Chatarina av släkten alltid beskrivits med att ha ett gott och varmt hjärta med omtanke för de sina. Och här kan nog underlydande komma att räknas.

Med ett sådant ägande följde också ett stort ansvar då många människor var beroende av allt skulle gå ihop och

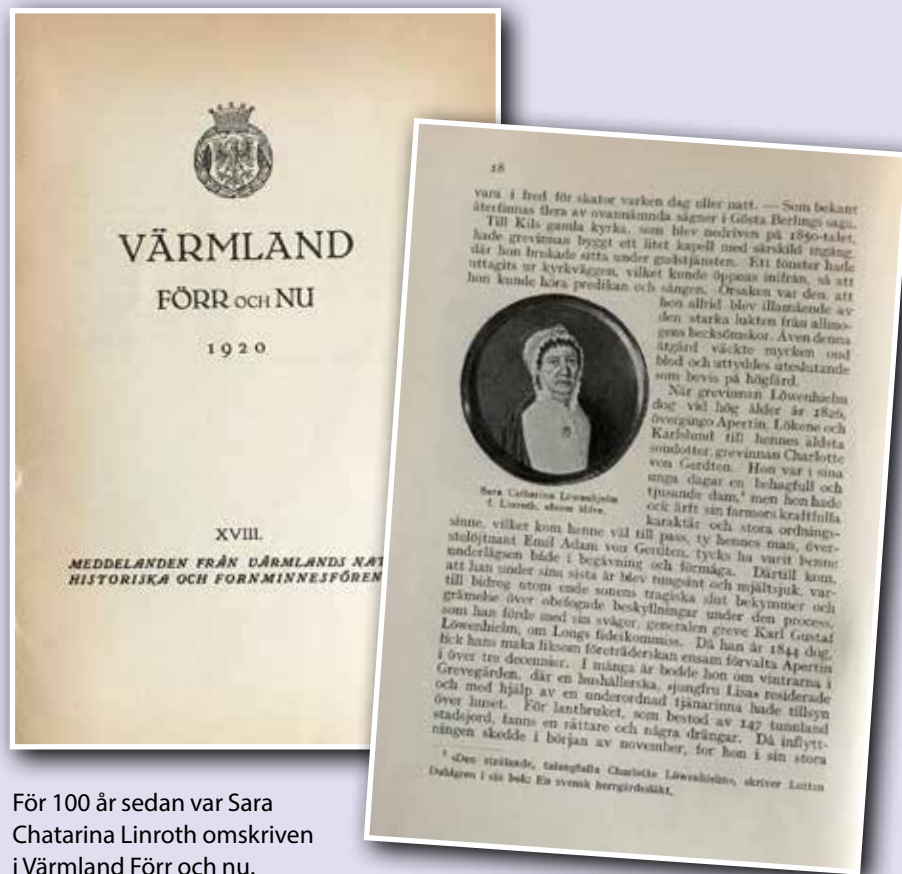

Apertin

Grevgården

För 100 år sedan var Sara Chatarina Linroth omskriven i Värmland Förr och nu.

att det skulle löna sig även i tider av ekonomisk nedgång i konjunkturer. Hur många var inte beroende av henne för att man få mat på bordet. Som underlydande till Sara Chatarina fanns många pigor, drängar, torpare och smeder med många barn, så hårda ny-por var av vikt för att mätta hungriga magar.

Dansade med den onde

Att grevinnan förde ett hårt regemente i sina affärer och i hantering av sina bruk är känt och känt är även att hon höll högt på den moraliska nivån, bland annat drev hon igenom att de torpare som upplät sina hem till dans och gille inom Apertin och Lökene skulle plikta i stocken två söndagar i rad. Och att pigor inte fick vara ute efter klockan nio på kvällen.

Detta och mera därtill väckte naturligtvis förtret och klander. Som straff för sin stränghet, säger sägen att hon

fick mottaga besök av den onde som dansade med henne så blodet flöt i de vita sidenskorerna. Dansen tog inte slut förrän en tillkallad präst drev ut den onde.

Selma Lagerlöf samlade olika personligheter som inspiration till sin diktning och en av dem som inspirerat Selma till "Majorskan på Ekeby" i romanen Gösta Berlings saga som gavs ut 1891, bör ha varit just Sara Chatarina Linroth. Mycket av majorskans kraft i affärer kan ses hos grevinnan. Och precis som majorskan höll hon sig med en kavaljersflygel på Apertin.

Ungkarlar av ädel börd

I kavaljersflygeln och på gårdar runt omkring hade hon sina kavaljerer boende. Många mindre lyckosamma personer har fått sin tillflykt här under hennes beskydd. Alla var ur hennes eget stånd, ungarlar av ädel börd med namn som Silversvärd, Gyllenspets

Ekenstierna och Cederström.

En del fick stå henne bi på sockenstämmor och i andra affärer och gårdarnas och brukens skötsel. En av kavaljererna, Arvid Cederström fick bistå i ombyggnationen av Apertin och hade stor del i gårdens försköning under de tidiga åren på 1800-talet.

Anledningen till denna artikel om gamla grevinnan är ett porträtt i miniatyr som kom ut till försäljning på Uppsala auktionsverk våren 2020. Och då den avbildade kvinnan är en viktig del av det värmländska kulturarvet så köptes det in till en privatsamling i Värmland.

100 år sedan

I litteraturen har porträttet visats tidigare i Värmlands museums årsbok "Värmland förr och nu 1920". Nu kan det presenteras för läsarna igen efter 100 år. Det finns ett ungdoms-porträtt på henne som förr förvarades på Apertins herrgård och som idag finns hos Värmlands museum, vilket är målat cirka 1760-1770. Detta porträtt är rätt enkelt och något slätstruket i sin tolkning av grevinnan medan denna miniatyr är mer porträttlik.

Här framträder hon i en vit empirklänning i tunn muslin med högt skuren midja, enligt tidens mode. En grön schal över axlarna. Huvudbonad i samma vita tyg som i klänningen. Täckt huvud, ett måste för gifta kvinnor vid denna tid. Blicken är fast och myndig.

Miniatyren är målad 1810. Hon avporträtteras här vid sjuttioett års ålder. Då var hon den rikaste och mäktigaste kvinnan i Värmland. En kvinna med fast blick som andas pondus och säkerhet.

Det är en viss känsla att som samlare hålla i ett personligt föremål som ägts och vårdats av en person som betytt mycket för historien. I detta fall den värmländska brukshistorien. Ett föremål som just den personen använt och som nu återbördats till Värmland.

Lennart Karlsson

Konstnären boende i Karlstad under 1820-talet

► Miniaturen av Sara Chatarina Linroth är signerad J. Léauté. Han var en konstnär med rötter i Frankrike och som på grund av oroligheter under franska revolutionen tvingats i landsflykt. År 1810 hade han kommit till Sverige och då mestadels bott i Göteborg och i Karlstad och försörjt sig som konstnär.

Hans huvudsakliga motiv hade bestått av beställningsporträtt av dåtiden societet från västra delen av Sverige. I konstillitteraturen står det att han var boende i Karlstad under 1820-talet.

Målades 1810

Tydligt har han redan från början haft uppdrag i Karlstad då detta porträtt och ytterligare ett av en släkting till grevinnan, en fröken Chatarina Louisa Linroth på Värmlands Säby, gift von Hermansson till Krontorp, finns i samma samling. Bägge med årtalet 1810.

Ytterligare ett miniatyrporträtt finns utfört i samma manér, av Anna Maria (Margaretha) Arfwidson, gift med bergsrådet, grosshandlaren och brukspatron Niklas Arfwidson vars hus i centrala Karlstad efter hans död inköptes av staden för att fungera som Länsresidens fram till den stora branden 1865.

Även detta porträtt bär årtalet 1810 och finns nu i Nordiska Museets samlingar. År 1830 skall J. Léauté ha flyttat tillbaka till Frankrike när det politiska läget hade stabiliserat sig.

Lennart Karlsson

Miniatyren av Sara Chatarina Linroth är gjord av fransmannen J. Léauté.

Carl Evert Linroth, Värmlands Säby gård.

Carl Everts bror Adolf Fredrik Linroth som siluett.

Carl Evert Petter Linroth, son till Carl Evert.

Nationalmuseum har världens största samling

► Miniaturen vill som fotot fånga just den personen i en viss tid. Både för att under personens levnad och efter döden kunna vara ett minne av den avmålade. Bilden kunde till exempel vara en kärleksgåva.

De första målade miniaturerna kom till under 1500-talet och har sitt ursprung i de bokillustrationer som fanns i dåtidens böcker. I böckernas anfang-er, de färglagda begynnelsebokstäverna ofta med invecklade bilder, utvecklades målartekniken av miniaturer.

I Sverige utvecklades miniaturkonsten under 1600-talet då drottning Kristina inkallade två utländska miniatyrmålare, Alexander Cooper från England och Pierre Signac från Frankrike, som fick i uppdrag att utbilda svenska konstnärer i denna konst.

Inramad med briljanter

Traditionen inom hovet har följt med till dags dato med de miniatyrporträtt av regerande kung som ges till damer inom den kungliga familjen som en inofficiell familjeorden att bära till högtidsdräkt. Miniaturen är alltid inramad med briljanter och bäres med en agraff av högblå ripsband. Bäres på vänstra sidan närmast hjärtat.

De bästa miniatyrmålarna var så

Porträtt av Chatarina Louisa Linroth målat på Värmlands Säby av J. Léauté. Hon gifte sig 1811 med löjtnant Gustaf Adolf von Hermanson, boende på Krontorp.

skickliga och utvecklade konsten maximalt och med en sådan detaljskärpa att man kunde se minsta hårstrå. Många av dåtidens miniatyrmålare var officerrare som i sin militära utbildning fick lära sig målarkonst för att kunna dokumentera bilder från slagfälten.

Under 1700-talet fanns två framstå-

ende värmlänningar som rönt stora framgångar inom denna konstform, Arvid Lundbäck och Jacob Gillberg.

Under 1700-talet samt början på 1800-talet kom även miniaturer med siluett av personen i svart mot guldfärgad botten vilka blev mycket populära.

Utdöende konstform

Från mitten av 1700-talet till början av 1800-talet var miniaturernas storhetstid, men med kamerans intåg under 1800-talet kom denna konstform att nästan helt dö ut. Under 1900-talet är det endast ett fåtal konstnärer som behärskat den och som en av de främsta räknas Siri Derkert.

Här ovan visas ytterligare värmlänningar ur den Linrothska familjen som finns i samma samling. Alla fyra personerna föddes och bodde på Värmlands Säby herrgård. Godsägare Carl Evert Linroth född 1749. Hans broder avbildad i en siluettmålning född 1757. Sonen Carl Evert Peter född 1797. Här avbildad som sexåring år 1803. Dottern Chatarina Louisa Linroth född 1791 Gift von Hermansson till Krontorps Herrgård. Avbildad 1810 av konstnären Li-anté.

Lennart Karlsson

Den nye åldermannen presenterar sig

Efter många år som medlem tillträder jag nu som ålderman. Åldern har jag inne, liksom intresset för Karlstad, stadens historia och stadens framtid.

Många medlemmar känner mig och många gör det inte.

Här följer en liten resumé över min historia.

Jag vill börja tre generationer tillbaka; på min farfars och min morfars föräldrars tid.

På farssidan kommer släkten sedan urminnes tider från Skillingmark.

Släktgården hette Kull och barn och syskon byggde egna hus i närheten. De "grenade" ut sig och några kallade sig Kull och några Kullgren. Farfars föräldrar flyttade till gården Nolby i Väse, men farfar Simon övertog inte gården utan tog i stället hand om posten i Väse. Farmor Betty, som kom från Norrland, hyrde ut rum till resande.

De fick tre döttrar och en son. Livet var knapert och de kunde inte unna sig mycket. Men det gick bra för barnen. En dotter gifte sig med Bengt Austrin, en duktig skytt som tog bronsmedalj i löpande hjort i OS i Melbourne 1956. En annan dotter gifte sig med Sven Hidén som ägde Väse Grynverk med bland annat Ideal havregryn och Doggie hundfoder som produkter. Sonen Bruno, min far, återkommer vi till.

Flyttade in på "Bråten"

På mors sida kom släkten till Karlstad 1878. Min morfars far Gustaf Liljegren kom till det nystartade KMW som smed från Västergötland. Gustaf och hustrun Karolina flyttade in i ett litet torp på "Bråten" på Herrhagen. Bråten låg ungefär i området Karlagatan-Långgatan. Men då fanns inga gator, bara stigar och kärrvägar där.

Bråten låg på Herrhagen, ungefär i området Karlagatan, Långgatan. Men då fanns inga gator, bara stigar och kärrvägar där.

Inger och Bruno 1941.

De fick sex barn, fyra gossar och två flickor. De hade en ko som betade på den magra ljungen som växte på Bråten. Om livet var knapert för Simon och Betty var det än mer torftigt för Gustaf och Karolina.

Till jul fick barnen varsin femöring och en smörklick. Men också deras barn klarade sig bra i livet, utom sonen

Einar som dog i hjärnhinneinflammation efter att ha förfrusit sig i ett kallt vintertält på Trossnäs.

Min morfar Roberts syster Ester gifte sig med en man som hette Holm. De bodde lite längre bort på Bråten. Holm var uppfinnare och intresserade sig bland annat för velocipeder. Detta väckte Roberts intresse. Han tog jobb som lärling på en velocipedfabrik i Köpenhamn.

Efter några år återvände han till Karlstad och startade 1912 egen verksamhet på Västra Torggatan 4. Här tillverkade han med sex anställda det egna cykelmärket Rekord. Senare fick han ensamrätt i Värmland på Crescent. Han sålde också motorcyklar, bland annat Indian, Triumph och Husqvarna.

Morfar gifte sig med Dagmar, som kom från Dorothea. Hennes far, Magnus Tell Svensson, var civilingenjör i väg och vatten. Han och hustrun, som också hette Karolina, hade flyttat till Hamngatan i Karlstad och umgicks i stadens finare kretsar. Men under ett besök på ett uppdrag i Ångermanälven, gick Magnus Tell genom isen, flöt ett tag på sin vargskinnspäls innan han blev räddad.

Men senare dog han av sviterna. Ka-

Flygolyckan den 4 juli 1948.

rolina blev ensam och fick lämna den fina våningen mot ett rum på vinden på Herrhagen med fem barn att ta hand om. Hon försörjde sig och barnen med att tvätta kläder.

Möttes på dansbanan

Dagmar och Robert flyttade in i en våning på Herrhagsgatan. Där föddes den 1 september 1918 dottern Inger, min mor, samma dag som Herrhagsparken invigdes till tonerna av hornmusik.

1936 möttes Bruno och Inger på en dansbana i Klommersandsviken på Arnön i Väse. Det blev kärlek direkt. Några dagar senare frågade Bruno om Inger ville gifta sig med honom om fem år. Det var på den tiden man skulle kunna försörja en familj innan man gifte sig.

Bruno ville bli läkare, men Simon och Betty hade inte råd, utan det fick bli

flygvapnet istället. Bruno utbildade sig till stridspilot och då andra världskriget började blev det på allvar.

1941 gifte sig Bruno och Inger i Karlstads domkyrka. Bröllopsmiddagen hölls i Stadshotellets festvåning. Men någon bröllopsresa blev det förstas inte, utan Bruno fick åka tillbaka till krigsplaceringen på F4 i Östersund.

Blev chefpilot

Under senare delen av kriget flyttade Bruno och Inger till Bromma i Stockholm och Bruno fick bland annat flyga kurirflyg till Skottland. Man flög då molniga nätter, utan förvarning, norrut mot Narvik, därefter över Nordsjön över Shetland till Skottland. Lasten kunde vara kurirer, kullager, post med mera.

Efter krigets slut 1945 tog Bruno an-

Jonas Kullgrens morfar Robert Liljegrens velocipedaffär på 1940-talet.

ställning i ABA, Aeroplan Aktiebolaget, den svenska delen i SAS. Vid 30 års ålder blev han chefpilot.

Utbildning av flygvärdinnor var också en del av jobbet, bland annat berättade Margaretha Krook, som började som flygvärdinna, att alla älskade den snygga flygkaptenen.

22 juni 1946 föddes sonen Jonas. 6

juni 1948 föddes dottern Erika. Den 4 juli samma år fick Bruno en flygning till Northolt Airport utanför London. Klockan 11.40 lämnade han Köpenhamn med en DC-6:a med sju i besättningen och 25 passagerare. Det var tät dimma över Northolt och efter att ha cirklat runt i molntäcket i 40 minuter, bestämde Bruno klockan 14.59 att vända till Amsterdam.

Ett RAF transportplan med sju personer ombord låg också i vänteläge i tjockan. 13.01 kolliderade de två planen. Inga personer överlevde.

England tog på sig ansvaret för olyckan. De två planen hade av markledningen angivits höjder för nära varandra. Bruno blev 31 år. Inger blev änkefru vid 30. Begravningen skedde i Väse kyrka. Inger flyttade tillbaka till Karlstad till hyreshuset Karlsgatan 22, som då var nybyggt. Robert och Dagmar bodde nära i ett "egna hem" på Långgatan 6, som Robert låtit bygga 1931.

Gick på Herrhagsskolan

Jonas, eller jag som jag skall skriva i fortsättningen, började så småningom på Herrhagsskolan. Herrhagen på 1950-talet var en blandning av äldre bebyggelse och nybyggen. Granne med Karlagatan 22 låg Finn-Otto och Finn-Johans stuga.

Mitt emot låg "Karamellen", tidigare just karamellfabrik, nu med enklare bostäder. Längre ner i gatan fanns det nerlagda glasbruket. De sanitära förhållandena i arbetarstadsdelen Herrhagen var si och så. Därför hade Herrhagsskolan badkar i källarvåningen, där bastanta damer skrubbade stadsdelens ungar en gång i veckan

1956 träffade mamma Inger en trevlig bergensare, Oscar Eriksen, på skidsemester i Geilo i Norge. Vi flyttade till Bergen för ett år och jag gick fjärde klass där. Året därpå köpte mamma och Oscar Idrottsmagasinet, som då ägdes av bland andra Mats Ronge.

Vi flyttade tillbaka till Karlstad och jag började på Allmänna Läroverket.

Vågmästaren är ett av många uppdrag som Jonas Kullgren haft i Karlstad.

Efter fyra år där blev det fem år på det nybyggda gymnasiet på Sundsta. Därefter ett års matematik på den nystartade universitetsfilialen på Klaraborg. Så följde ett år på artilleriregementet A9 och fyra år på Chalmers arkitektutbildning.

Norge nästa

Året var då 1972 och regeringen beslutade att dämpa en högkonjunktur med att lägga 25 procents investeringsavgift på nybyggnationer. Detta satte ett effektivt stopp för anställning av nyutexaminerade arkitekter.

Jag satte därför kursen mot Oslo och fick snart anställning hos rektorn för Oslos arkitektthöjskole. Han hade ett litet privat kontor mitt emot skolan. 1984 fick jag erbjudande om att bli delägare i ett arkitektkontor i Moss (Karlstad norska vänort). Några år senare var jag helägare och med avdelningskontor i Oslo och Marbella i Spanien och senare också Skanark arkitektbyrå i Karlstad.

Jonas Kullgren.

1990 flyttade vi tillbaka till Värmland, till Löveds Herrgård i Forshaga. 2001 gifte jag om mig med Gunvor. Tillsammans har vi fyra barn och sex barnbarn. Jag skall inte tråka ut med att räkna upp projekt, men yrket har gett mig uppdrag i fem länder och gett många personliga kontakter och vänner.

Men de uppdrag jag haft i Karlstad med omnejd får jag stå för: Bland annat kartongmaskinfabriken i Skoghäll KM8, Vågmästaren på Herrhagen, restaureringen av Värmlands museum, NCC:s kontor på Torrestad, Valmets pilotpappersmaskiner på Lamberget, brandstationen bredvid polishuset.

Men någon gång skall man nå en höjdpunkt i livet; som älderman i Karlstads-Gillet. Kan det bli mer ärofyllt.

Med önskan till er alla om några trevliga år tillsammans.

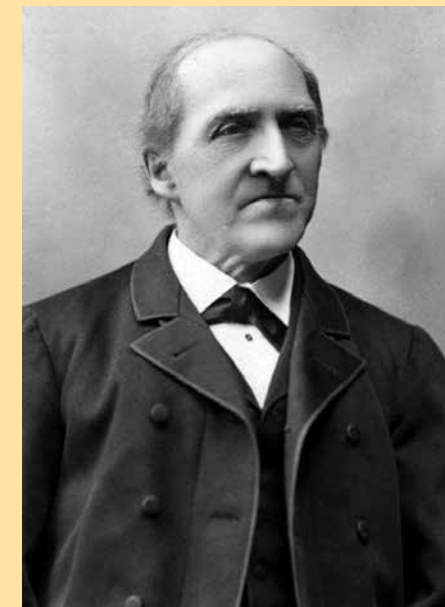
Jonas Kullgren

◆ Silverföremål gjorda av smeden C. W. P. Brockman. Bland annat de Fitinghofska resebesticken med tillhörande schatull.

FOTO: LENNART KARLSSON

Guldsmeden C. W. P. Brockman

Christian Wilhelm Petter Brockman föddes i tyska Wismar och kom till Karlstad 1853.

Karlstad fick stadsprivilegier år 1584 och med stadens framväxt kom också handeln igång med många och goda hantverkare som kunde leverera bra varor till hela Värmland.

En grupp hantverkare var guldsmederna som lydde under ämbetet i Göteborg fram till 1761, då man inrättade ett eget ämbete i Karlstad.

Under århundradena har det funnits många och goda guldsmeder i staden, alltifrån Mauritz, guldsmed som började 1585, till Örjan Molander som är verksam idag.

I denna artikel skall vi ägna oss åt en mästare som var verksam i Karlstad åren 1853–1897, nämligen Christian Wilhelm Petter Brockman. Även om han inte var född i Karlstad kom han med tiden att bli både värmlänning, hantverkare och borgare i stan.

Hans vaggas stod i Wismar i Tyskland, där han började sina dagar den 17 juli 1822. Utbildningen till guldsmed påbörjade han i hemlandet, men kom senare att flytta till Stockholm där han var verksam som gesäll.

År 1852, vid 30 års ålder, examinerades han och fick sitt mästarexbrev. Brockman kom att flytta till Karlstad där han sökt burskap och fick det beviljat den 17 januari 1853. Här stämplade han sina alster från 1853 till 1897.

Han kom att åtnjuta ett gott anseende i staden och var en av stöttepelarna i Karlstads Hantverkarförening där han fick förtroendet att vara ordförande mellan åren 1873–1890.

Hantverksföreningarnas syfte var att efter skräväsandets upphörande upprätthålla goda hantverk samt statusen och villkoren för hantverkarna.

Brockmans affär före den stora branden låg i en lägenhet i huset nr 59 som ägdes av Fritz Clarholm. Det stora huset hade sin front mot Stora torget men huvudingången låg mot Norra Torggatan och på nedre botten till vänster låg lägenheten där Brockman hade inrett både boende, verkstad och affär.

Smitt och pressat silver

Brockman tillverkade och försålde varor av god kvalitet, både smitt och pressat silver i form av allehanda varor som smycken, bestick och korpussilver i form av bågare, ljusstakar och andra föremål. Tekniken med att pressa silver i formar för att sedan löda ihop delarna kom i mitten av 1800-talet.

Tekniken gjorde att priserna kunde pressas ner och det medförde att fler

hade råd att inhandla silverföremål, varför guldsmeder vid denna tid fick en ökad efterfrågan från rika bönder från landsbygden och borgerskap i städerna. Så ökade inkomsterna även för Brockman under denna tid.

Branden 1865 blev ett dråpslag för stadens befolkning och så även för hantverkarna som förlorade sina verktyg och verkstäder, men den medförde i förlängningen många nya uppdrag och beställningar när stadens befolkning börjat att återetablera sig.

Startade i Sjöstad

Christian Brockman öppnade sin verkstad redan två veckor efter branden på landeriet Sjöstad, men träffades varje dag mellan 10–12 i fabrikör Tidholms salustånd vid västra bron för att ta emot beställningar och lämna varor till sina kunder. Efter att staden sakta återuppfördes kom han att hyra in sin verkstad och affär i garverifabrikör

BROCKMANS AFFÄR INNAN DEN STORA BRANDEN LÅG I EN LÄGENHET I HUSET NR 59 SOM ÄGDES AV FRITZ CLARHOLM.

Anders Wilhelm Wallerstedt, ägaren till snusdosan på bilden här till höger.

Falks hus på tomten nr 67, nuvarande Bergqvisthuset vid torget.

När man studerar de föremål som han tillverkat och som finns i Apoteksgårdssamlingen, kan man lägga märke till en snusdosa beställd och tillverkad för diversehandlaren Anders Wilhelm Wallerstedt år 1865, med ett dekorativt mönster och hans namn ingraverat.

Dosan är en sliten och tummad, väl-använd. Om man låter fantasin skena iväg lite så kan man tänka att detta personliga föremål låg i hans ficka när branden bröt ut och han som så många andra borgare i staden, besökte söndagens gudstjänst när larmet kom.

Hur mycket fick han och hans höggravida fru med sig när hans gård och handelshus jämnades med marken av den framrusande elden? Dosan följde i alla fall med och följde ägaren många år därefter.

Resebestick

Ett annat föremål av intresse för Karlstads historia är resebesticken som ut-

Skedar, snusdosa samt skjortknapp i silver av C.W.P. Brockman. FOTO: LENNART KARLSSON

fördes för Otto Fitinghoff, vars far grosshandlaren Ludvig N. Fitinghoff byggde Fitinghoffska villan som senare kom att kallas Haakska villan på Älvkatan. Resebestick bestående av kniv, sked och gaffel som användes av ägaren när man var på resa eller på finare kalas.

Christian Brockman fick ett långt liv

och avled 4 december 1903 och begravdes på kyrkogården i Karlstad. Firman kom att övertas av Hilma Louisa Nyqvist som stämplade under namnet C. Brockmans Eft. Hon överlät den i sin tur 1911 till guldsmeden Axel Franzon.

Lennart Karlsson

Målning av soldat i uniform m/1939. Tavlans har hängt i allmänna utrymmen på I 2 i Karlstad.

FOTO: OLLE NILSSON

Mobiliseringen 1939 och 1940. En del av en infanterisoldats personliga utrustning.

Resegrammofon med stift och "stenkåkor".

Värmland i krigets skugga – sommarutställning i Kvarteret Almen

I år var det femte sommaren i rad som Arkivcentrum stod värd för en utställning i kvarteret Almen som berörde Karlstads historia. Den här gången valde vi att spegla 80-årsminnet av när kriget kom till Skandinavien den 9 april 1940. Valet av tema avgjordes av den rika tillgången på föremål från tiden samt intressanta dokument i arkiven. Det är en bra kombination om man arbetar på arkiv och ska göra en utställning.

Vid en tillbakablick kan jag konstatera att serien av utställningar som vi inledde 2016 har varit en lyckad satsning på flera sätt. För mig som arbetar med utåtriktad verksamhet försöker jag ofta komma "utanför väggarna" för att möta människor som kanske inte besökt Arkivcentrum och dessutom har vaga uppfattningar om vad ett arkiv är och hur man kan använda sig av det. I kvarteret Almen, mitt i centrala Karlstad, har det kriteriet uppfyllts med råge. Vi har dessutom fått bra publicitet i dagstidningarna varje år och kommunens kultur- och fritidsförvaltning har skött den utgående informationen om utställningen på ett utmärkt sätt. Vi har också spridit information inom sociala medier som sig bör nu för tiden, vilket också har avspeglat sig när det gäller besökarnas antal. Under de här fem åren har också Karlstads kommuns fastighetsförvaltning gjort uppskattade satsningar på utställningsmiljön, då ny utställningsbelysning satts upp i den annars lite mörka 1700-talsmiljön.

Fram till årets utställning har vi också haft värdefullt sällskap av Visklubben Hallen med dess verksamhet som dragit stor publik om kvällarna till innergården i kvarteret. Tillgängligheten till innergården har också ökat genom att porten som vetter mot Almentorget öppnats för besökarna. I år, däremot, har vi varit ensamma aktörer i kvarteret vilket kanske tyvärr också märkts i besökssiffrorna. Första året, 2016, kom vi upp i nästan 1 000 personer under sex veckor. I år landade besökssiffran på 550 besökare. Vi hade visserligen öppet bara vardagar, fyra timmar om dagen, men sjukläget gjorde nog ändå ett avtryck i årets besökssiffra. I år hade vi för första gången en egen producerad

Fotograf Dan Gunners bilder från krigets Karlstad.

affisch som distribuerades i ett ansevärt antal runt om vårt område. Vi hoppades att affischen skulle dra lite fler besökare.

Unga guider

För fjärde året i rad bemannades utställningen av ungdomar från gymnasiet i Karlstad. Vi har under åren fått rekrytera ungdomar direkt från humanistiska programmet på Sundstagsgymnasiet. Det har gått till så att jag tidigt under vårterminen besökt årskurs 2 och där informerat om möjligheten att jobba hos oss som guider i utställningen. Det enda "kravet" jag haft har varit att man bör vara intresserad av historia och språk i ett sådant jobb. Det har heller inte varit svårt att få några i klassen att nappa på erbjudandet, eftersom de flesta har en inriktning på antingen

kultur eller språk. I år hade vi fyra ungdomar som delade på tjänstgöringen under de sex veckorna. Anställningen har inletts varje år med en "utbildning" under två dagar, veckan efter midsommar på Arkivcentrum. Då har vi gått igenom allt om arkiv och källkritik och visat hur olika handlingar ser ut och gjort en noggrann genomgång av utställningen förstås, där alla föremål har vänts och vridits på och fotografier analyserats. Dessutom har ungdomarna fått material att läsa igenom som rört utställningens tema. Jag har försökt att alltid få dem så bra förberedda som möjligt inför mötet med allmänheten.

Jag har vid flera tillfällen sagt att det största glädjeämnet under de här åren med utställningarna har varit just ungdomarna. Jag har sett en förväntan, en nyfikenhet och ett intresse hos dem in-

för varje anställningsperiod som alltid varit inspirerande. Jag minns själv, när jag som 19-åring 1975 fick möjlighet att medverka i byggandet av regementsmuseet på I 2 inför regementets 350-årsjubileum 1976. Jag var då den yngste av alla medverkande, men trots att jag "bara" var värnpliktig och helt oprövad fick jag ett stort förtroende och frihet i arbetet, kanske tack vare just mitt intresse och engagemang. Jag har tänkt mycket på den tiden nu när jag själv fått ta hand om ungdomar i samma ålder. Det är väl också mitt lärarförflutna som gör att jag känner glädjen att kunna göra något för yngre människor som de förhoppningsvis kan ta med sig ut i livet.

Gunners bilder grunden

Så till utställningen. Rubriken på utställningen: "Värmland i krigets skugga" lånade jag från en annan utställning som jag ledde i egenskap av projektledare för lite drygt 30 år sedan. Det var Värmlands Museums stora satsning på 50-årsminnet av Beredskapstiden i Värmland 1990. Ni som är minnesgodar kommer också ihåg att det var den största egenproducerade utställningen museet gjort genom tiderna. Jag kontaktade museet och frågade om det fanns någon rekvisita kvar från utställningen som jag kunde få låna. Det visade sig att man hade sparat ett 30-tal förstoringar av fotografier från krigets Karlstad, signerade fotograf Dan Gunner. De skulle få bilda grunden i utställningen.

Under åren har det för mig blivit ett flertal utställningar om Karlstad och Värmland under Beredskapstiden vid både museer och arkiv, så jag hade en liten kännedom om var det kunde finnas material. Jag kontaktade vidare Brigadmuseet där jag visste att det fanns en del bevarat från regementsmuseet på I 2 som jag själv hanterat för över 40 år sedan. När jag genomfört hela insamlingen av föremål och rekvisita gick det plötsligt upp för mig att utställningen skulle för mig bli en slags

Beredskapssoldaten Martin Larsson från Karlstad. En av många beredskapsmäns historia.

Delar av hemskyddets utrustning med Röda korsets uniform.

Luftskyddet med utbildningsplanscher från 1940.

Föremål skänkta av Föreningen Värmlands Finlandsfrivilliga.

Finlandshjälpen 1939-1940. Svenska frivilligkårens rekrytering i Karlstad och Värmland.

Kvinnoföreningarnas Beredskapskommitté i Karlstad, bildad 1938, med fotografier av Dan Gunner.

Kaffebord från Beredskapstiden med mörkläggningsgardin i bakgrunden.

Luftskyddsinstruktioner för brand- och minbomber samt folkgasmask och gasmask för luftskyddet importerad från Belgien. Armbindlar för husbrandvakt och hemskyddssamarit.

DET NYNNADES PÅ EN DEL AV DE GAMLA REFRÄNGERNA

retrospektiv studie av vad som visats om Beredskapstidens historia i utställningsform under ett 40-tal år här i Karlstad, och som jag själv varit delaktig i. Samtidigt insåg jag att åren har gått fort och att den här utställningen, på just detta tema av alla, förmodligen är den sista jag gör innan jag går i pension nästa år.

Musik från 1930-talet

Nåväl, så långt när det gällde insamlingen hade jag en god och fast grund att stå på i det fortsatta planeringsarbetet. Jag kunde således bestämma mig för vilka olika tema utställningen skulle innehålla. Följande tema blev fastställt: Mobiliseringen 1939 och 1940, bilder från Karlstad under krigsåren, finlandshjälpen, kvinnans insatser under krigsåren samt luftskyddet, det som senare kom att kallas för civilförsvaret. Dessutom inreddes en liten hörna med en resegrammofon och en ansenlig hög med så kallade "stenkakor" eller rättare sagt "78-varvare", med musik från 1930-talet och Beredskapstiden. Vad sägs om "Min soldat" med Ulla Billquist och "Brev från ett fältpostnummer", Hilmer Borgelings schlagers och en hel del med han som kallades "Smör, Ost och Sill" eller "SOS" – Sven-Olof Sandberg! Våra ungdomar fick lära sig att veva och byta stift, vilket de gjorde med bravur till många besökares stora nöje! Vid mina täta besök i utställningen hörde jag allt oftare att det nynnades på en del av de gamla kända refrängerna, det till mitt stora nöje!

Under hösten 2019 och våren 2020 hade jag i NWT en artikelserie om Karlstad och Värmland under Beredskapstiden. Två av artiklarna handlade om mobiliseringen 1940. Där använde jag mig av källor från både Krigsarkivet och Värmlandsarkiv. Det fick bilda första tema, men då visualiserat med hjälp av kungörelser från 1939 och en infanterisoldats personliga utrustning från 1940. I serien av artiklar hade jag också

vidrört luftskyddet som bildades 1937 genom att den statliga myndigheten Luftskyddsinspektionen inrättades. Här fanns det utrymme att hämta en del material från just Länsstyrelsen i Värmlands arkiv, som förvaras vid Värmlandsarkiv. Länsstyrelserna var den regionala myndighet som svarade för verksamheten under Luftskyddsinspektionen. I Karlstads kommunarkiv använde jag mig också av Karlstads luftskyddsförerings arkiv, där den fina affischen "Värna din stad" förvaras som fick bilda symbol för den så kallade "luftvärnsveckan" som genomfördes i Karlstad under sista veckan i mars 1940. Jag hade använt mig av affischen i artikelserien då jag skrev om det som brukade kallas för "gåvoluftvärnet", det luftvärn som var avsett för Karlstads försvar och som det samlades in pengar till av karlstadsborna under åren 1940 och 1941.

Moström skrev om morfar

I år fick jag för första gången lite hjälp med att ta fram ett färdigt material till utställningen och med det ett förslag på presentation. Det kändes som att jag behövde lite "backup" för att vara säker på att vi kunde leverera utställningen i tid till veckan före midsommar. Då finns det ingen som är mer lämpad för det än arkivarie Jenny Moström, med flerårig erfarenhet av historieskrivande och arbete med utställningar. Jenny gav sig på att lyfta fram ett enskilt människoöde från de där åren, och samtidigt försöka hitta ett material som beskrev kvinnors olika verksamheter i beredskapssamhällets tjänst.

Det resulterade i att Jenny gjorde en berättelse med bilder och föremål om sin morfar och hans tjänstgöring under kriget, utifrån hans värnpliktkort. Värnpliktskortet har idag digitaliserats och har numera blivit en viktig källa i släktforskningen. När det gällde kvinnors verksamheter valde Jenny ett material från ett lite okänt arkiv som

förvaras vid Föreningsarkivet för Värmland, nämligen Kvinnoföreningarnas Beredskapskommitté i Karlstad (KBK). Organisationen bestod av olika kvinnoföreningar, såsom "Vita Bandet" och "Röda Korset". Som exempel kan nämnas att 1940 fanns ombud för 14 olika kvinnoföreningar representerade i K.B.K.

Omfattande Finlandsrörelse

Som sista tema i utställningen bestämde jag mig för att presentera något om den omfattande svenska hjälpen till Finlands folk under krigsåren. I Värmlands Finlandsfrivilligas arkiv, som finns i Föreningsarkivet för Värmland, förvaras diverse föremål som skänkts av de finlandsvilliga under åren. Föremålen fick bilda bas i temat tillsammans med helsidor ur NWT samt rekryteringsannonser ur samma tidning. Finlandsrörelsen var som sagt omfattande i hela landet och det bildades föreningar och kommittéer för en mängd olika syften. Som exempel på fler arkiv som finns i Föreningsarkivet och som rör finlandshjälpen kan nämnas Värmlands hjälpkommitté för Finlands barn, Fadderortsrörelsens länskommitté för Värmland samt Värmlands Rusthållareförening. Detta speglar väl det stora engagemang för Finlands sak som fanns i Värmland under krigsåren och tiden därefter.

Slutligen kan nämnas hur betydelsefullt det varit för oss inom Arkivcentrum att få möjligheten att dels visa en utställning i Karlstads centrala delar, nära till människorna, dels kunna visa på ett visuellt sätt vad arkiven egentligen innehåller och vad de berättar om. Genom att arkiven förmedlar vår historia och sprider kännedom om den på olika sätt och på olika platser i samhället, när vi också fler människor och får således en förståelse för betydelsen av ett arkiv.

Olle Nilsson
Värmlandsarkiv

Kanonerna på taken

– Karlstadsbornas gåva till stadens försvar

Från tiden för det tyska angreppet på Danmark och Norge den 9 april 1940 till årets slut, kränktes svenskt territorium av utländska flygplan vid 1 200 tillfällen. Under de kommande krigsåren skulle den siffran stiga betydligt. Redan på 1930-talet insåg svenska myndigheter att en uppbyggnad av luftskydd och luftförsvar var en brådskande nödvändighet.

Efter första världskriget befarade man att i ett framtida krig var det högst troligt att även det civila samhället skulle drabbas av bombanfall från luften. I 1930 års försvarskommission talades det om ett civilt luftskydd vid sidan av det militära luftvärnet. I mars 1937 kom en proposition från regeringen som anslöt sig till kommissionens förslag. Snabbheten i beslutsprocessen torde ha berott på att man sett resultaten av flyganfallen mot befolkningscentra under krigen i Abessinien, Spanien och Kina.

I juli 1937 organiserades den nya myndigheten Luftskyddsinspektionen under Socialdepartementet. Regionalt hängde ansvaret för luftskyddet på länsstyrelserna, där en försvarsassistent svarade för verksamheten. Kommunalt var det normalt polischeferna som var luftskyddschefer. Dessutom

organiserades vid denna tid ett riksluftskyddsförbund och därunder länsförbund och luftskyddsföreningar.

I Karlstad bildades den 14 februari 1938 Karlstads luftskyddsförening med syfte att i första hand verka för upplysning, undervisning och utbildning av den aktiva luftskyddspersonalen. Under finska vinterkriget 1939-1940 väcktes tanken i luftskyddsföreningen att ta initiativ till ett mer "aktivt" luftskydd, som man uttryckte det.

Statsmakterna var medvetna om bristerna i luftförsvaret och staten erbjöd sig därför att ta emot gåvor av luftvärnsmateriel. Under parollen "Värna din stad" lyckades Karlstads luftskyddsförening under år 1940 samla in 213 000 kronor för inköp av luftvärnskanoner. Flera av givarna var kvinnodominerade organisationer som exempelvis lärarinnor på flickskolan och

sjuusköterskor på lasarettet. Redan den 17 april hade man fått ihop tillräckligt med medel för beställning av två 40 mm luftvärnskanon m/1936 och två 20 mm luftvärnskanon m/1940. Leveranstiderna var långa eftersom försvarsmaktens beställningar från Bofors vapenfabrik gick i första hand. Det dröjde ända till i juni och oktober 1942 innan de fyra pjäserna levererades till Karlstad.

Nytt försvarsbeslut

I mars 1942 lade försvarsministern fram sin försvarsproposition. Den resulterade i ett nytt försvarsbeslut som bland annat innebar en förstärkning av luftförsvaret. För Värmlands del blev förändringarna påtagliga då ett nytt militärområde, V. militärområdet, organiserades för västra Sverige den 6 juli 1942. Under sommaren och hösten 1942 ökade Bofors vapenfabrik leveranserna av så kallat "gävoluftvärn" till mottagare runt om i landet. Samtidigt som utbildningen av servispersonal ökade i omfattning, möjliggjordes en mobilisering av hemortsluftvärnet från och med våren 1943.

Luftförsvarets beredskap nationellt ökades dessutom med början i juni 1943, inför regeringens planerade upp-

♦ Luftbevakningslotta på post vid luftbevakningsstation. Under krigsåren inrättades 70 luftbevakningsstationer (ls) runt om i Värmland. Från hösten 1943 besattes 12 stationer av kvinnlig personal. Karlstads första luftbevakningsstation inrättades högst upp i vattentornet på Kvarnberget 1940.

FOTO: PRIVAT

DEN 30 SEPTEMBER 1943 VAR DET INRYCKNINGSDAG OCH FÖRESTÅENDE BEREDSKAPSTJÄNSTGÖRING FÖR DEN NYORGANISERADE 135. LVAKANTROPPEN.

sägning av avtalet om tysk permittenttrafik genom Sverige till Norge.

På svenska flaggans dag den 6 juni 1943 överlämnade borgmästare Gunnar Lindskog de fyra luftvärnskanonerna, skänkta av Karlstads innevånare, till militärbefälhavaren för V. militärområdet, generalmajor Axel Rappe, vid en högtidlighet på Tingvalla idrottsplats. I enlighet med riktlinjerna för luftförsvaret planerades redan under vintern 1942-1943 en organisering av fyra nya luftvärnsenheter för skydd av Karlstads innerstad.

Två lämpliga placeringar

Den 30. luftvärnsautomatkanontroppen (lvakantropp), som varit grupperad på Sandgrundsudden sedan april 1940, skulle på hösten 1943 avlösas av ett nyuppsatt förband. Rekognoseringar gjorda av luftvärnsofficeren vid V. militärområdet, visade att en lämplig placering av de två nya 20 mm "gåvopjäserna" var på taken till länsresidenset och Ahlmarks fastighet på Tingvallagatan 23.

Det så kallade territoriella luftvärnet i Värmland organiserades av Karlstads försvarsområdesstab som från november 1942 var placerad i baracker på gården till Gamla Seminariet, Grevgatan 2. Försvarsområdets värnpliktiga bestod av äldre årgångar som fram till 1942 benämndes landstormen, därefter lokalförsvarsförband. Den nyuppsatta enheten, som skulle tilldelas de båda 20 mm kanonerna, fick beteckningen 135. lvakantroppen (senare nr 230). Den kom att bestå av 37 man fördelade på troppstab, två pjäsavdelningar och en troppross.

Senare tillfördes förbandet tre förplägnadslotter och två expeditjonslotter. Som chef tillsattes landstormsfänrik Nils P Nilsson och som ställ-

företrädare, sergeant Paul Strandlund.

Utbildningen av personal, för samtliga nyuppsatta troppar, inleddes 31 januari 1943 och pågick två månader framåt med kurser i luftvärnstjänst vid Karlsborgs luftvärnsregemente Lv 1. Paul Strandlund var i det civila vaktmästare vid sparbanken, men mest känd i Karlstad som boxare och ledare i klubben BK 25. Liksom ett flertal av troppens soldater hade han gjort sin värnplikt vid kustartilleriet, men efter krigsutbrottet skolades många äldre före detta artillerister om för luftvärnstjänst.

Förläggning på Tynäs

Under 1942 försågs försvarsmakten med luftvärnsmateriel i allt snabbare takt, varför ett stort antal värnpliktiga måste befälsutbildas. Paul och många andra som uttagits till befäl fick vid denna tid sin omskolning och utbildning vid Göteborgs luftvärnsdivision, benämnd A 9 G, senare Lv 6. Paul berättade att när man var tillbaka i Karlstad genomfördes hårda övningar i fälttjänst vid Gräsdalen, väster om Karlstad.

När samtliga troppar organiserats hösten 1943 och intagit sina grupperingsplatser, hölls kompletterande skjututbildning och pjäsöverser vid Tynäs på Hammarö fram till i mitten av november. Vid Tynäs hade man även sin förläggning under övningstiden.

Medan utbildningen bedrevs, konstruerades och byggdes takplattformarna för kanonerna på residenset och Ahlmarkshuset. De var tillverkade av grovt bjälklag för att tåla påfrestningarna av rekylerna vid skottlossning.

Kanonens lavett var av så kallad "fast modell" och fastskruvad i plattformen. Från takluckan ut till plattformen byggdes en ramp med ledstång för att

Pjässervis vid 20 mm luftvärnskanon m/1940 i Karlstad åren 1943-1945.

"någonstans i Sverige" under krigsåren. Samma typ av kanon, med annan lavett, användes på taken till länsresidenset och Ahlmarkshuset

FOTO: PRIVAT

manskapet snabbt skulle kunna vara på plats vid pjäsen. Den så kallade pjässervisen bestod av pjäschef och 4 man, skytt, laddare och 2 hantlangare.

På plattformen monterades dessutom en krananordning för att hissa upp eldröret med mekanismen från marken till plattformen på taket. Pjäsens totala vikt med fyllt magasin var 247 kilo. Konstruktion och ritningar utfördes av fortifikationsofficeren vid V. militärområdet som hade sitt kontor på

Järnvägsgatan 4. För byggnationen stod Byggaktiebolaget Bröderna Wästlund. Arbetet slutbesiktigades den 29 oktober 1943.

Dags för inryckning

Den 30 september 1943 var det inryckningsdag och förestående beredskaps-tjänstgöring för den nyorganiserade 135. lvakantroppen. Det var den första militära avdelning som skulle betjäna de två 20 millimeters "gåvopjäserna"

som skänkts till försvarsmakten genom Karlstadsbornas insamling av pengar.

Efter inryckning i Klara ordenshus utrustades de 37 mannarna vid förbandets mobiliseringsförråd på Råtorp. Personalen försågs med uniform, hjälm, gasmask och handeldvapen. De civila kläderna märktes med adresslappar och hängdes tills vidare på galgar i förrådet. Övrig personlig militär materiel kördes med bil till förläggningsplatsen i residenset och Ahlmarkshuset.

Enligt förbandets organisationskalendarers order-, förberedelse-, och utrustningsplanering av den 15 juni 1943, var logement inrättade i vindsvåningen på de båda husen med 28 sovplatser i residenset och 9 i Ahlmarkshuset. Till en början fick manskapet hålla till godo med så kallade "pappersmadrasser" som så småningom byttes ut mot "ordentliga" sängar. I varje vindsvåning ordnades med expedition för befälet och signalrum för kommunikation med

ledningscentralerna i Karlstad. Förbindelse mellan pjäs 1 i residenset och pjäs 2 i Ahlmarkshuset upprättades med fälttelefon genom att tråden fick hänga fritt i luften över Tingvallagatan.

Vidare berättar organisationskalendern att pjäsmaterielen, de två 20 mm kanonerna, skulle transporteras per bil till respektive byggnad så snart tillräckligt manskup, 8–10 man, anlant till förrådet på Råtorp och utrustats. På plats användes hissanordningarna för att få upp kanonerna till plattformarna på taken.

Enligt instruktionen skulle pjäs nr 1 först på plats, sedan nr 2. Strax därefter avdelades 2–4 man, av de som forslat fram kanonerna, att hämta ammunition till pjäserna. När detta genomförts skulle lastbilen återvända till luftvärnsförrådet för att hämta signalmateriel, eldledningsmateriel och sjukvårdsmateriel.

Dörrarna till residenset stängdes

När alla dessa bestyr var avklarade fick man ordna med troppens matförsörjning. Redan vid inryckningen hade ett så kallat "portionsbesked" skickats till försvarsområdesstaben, vilket tills vidare gav tillstånd att hämta mat från stabens mäss på Sandbäcksgatan 5. Senare torde mathållningen ha ordnats så, enligt plan, att förbandets kock lagade maten i befintligt kök i residensbyggnaden.

Omedelbart efter att pjäsmaterielen kommit på plats ordnades det med bevakning av båda byggnaderna. Samtliga dörrar till residenset stängdes utom den med ingång från Tingvallagatan. För att komma in krävdes passersedel eller vissa blå och gula passerkort med gällande namnteckningar. Endast den högsta militärledningen i Karlstad, samt officerare med specialfunktion, hade tillåtelse att inspektera luftvärnet i de båda byggnaderna. För skydd mot intrång på området fastsattes taggtrådsvalsar ovanpå de båda murarna mot Kungsgatan och Tingvallagatan.

En viktig del i mobiliseringsförberede-

Manskup vid 40 mm luftvärnskanon m/1936 på Sandgrundsudden 1940. Härifrån beskötts det tyska flygplan som kom in över Karlstad den 18 april 1940. FOTO: PRIVAT

delserna var upprättande av telefonlinjer mellan ledningscentralerna i Karlstad och signalbefälet vid pjäs 1 på residenset. Orderplanen angav att man snarast efter telefonernas inkoppling skulle meddela telefonstationen på Älvgatan 5 att kontakt var upprättad. Därefter meddelades luftbevakningscentralen (lc) att man var redo för larmmottagning. Dessutom skulle V. militärområdets växel underrättas om förbandets telefonnummer.

Nyuppförd bergtunnel

Från 1 juli 1942 hade den territoriella luftbevakningsorganisationen i Värmland utvecklats och antagit fastare former. Nu var hela luftbevakningsområdet organiserat som en luftbevakningsbataljon med tre kompanier och

en underlydande luftbevakningscentral (lc) i Karlstad.

Från krigsutbrottet 1939 var luftbevakningscentralen placerad på Tingvallagatan 17, men flyttades under augusti 1940 till en nyuppförd, fullträffsskyddad, bergtunnel i Kvarnberget, med ingång från Kvarnbergsgatan. Chef för lc i Karlstad var ryttmästare, friherre Nils Rosenblad.

I Kvarnberget var lc samlokaliserad med den civila luftskyddscentralen som leddes av polismästare Gustaf Ljungström. Till vardags hade centralen, eller luftskyddsbyrån som den kallades, expedition och utbildningslokaler i en lägenhet på Hamngatan 22, i Hotell Drotts byggnad.

För att så snabbt som möjligt få tillstånd en luftbevakning runt om i Vär-

FÖR SKYDD MOT INTRÅNG PÅ OMRÅDET FASTSATTES TAGGTRÅDSVALSAR OVANPÅ DE BÅDA MURARNA MOT KUNGSGATAN OCH TINGVALLAGATAN.

land efter krigsutbrottet i Norge den 9 april 1940, upprättades ett system med luftbevakningsstationer (ls) i länet. Stationerna indelades redan från början i kompanier med det 90. kompaniets stab i Karlstad, det 91: a i Arvika och det 92: a i Torsby. Som mest bemannades 70 luftbevakningsstationer i länet under krigsåren.

Från våren 1942 och fram till krigets slut utrustades luftbevakningsstationerna efter hand med så kallad "överbryggnings", en teknisk anordning som möjliggjorde direkt förbindelse med lc. Luftbevakningen och därmed luftförsvarets effektivitet berodde i hög grad på snabbheten i intelefonerande och uttelefonerande av orienteringar och alarmeringar.

Bevakning från vattentorn

Hösten 1943 bestod de båda ls-linjerna utmed norska gränsen av 55 ls som var helt bemannade. Av dessa besattes 12 av frivilliganställda kvinnor. Varje ls hade en styrka på mellan 7–10 värnpliktiga och frivilliga.

I Karlstad var ls nr 59138 placerad högst upp i vattentornet på Kvarnberget. Härifrån skulle bevakningen med hjälp av kikare och identifieringsmanual rapportera observationer per telefon till luftbevakningscentralen (lc) nere i Kvarnberget. Från hösten 1942 ansågs lc vara fullt modern efter de fordringar som den tiden ställde. Men efterhand som tekniken utvecklades, visade sig utrymmet i Kvarnberget vara för litet. Under 1944 byggdes lc om med platser för sambandsofficerare från flyget och luftvärnet.

I slutet av kriget utbyggdes orienteringsnätet kraftigt, vilket möjliggjorde att sända orienteringar om flygverksamhet samtidigt till samtliga luftvärnsförband och till civila och militära

myndigheter. För att luftbevakningen skulle fungera, även om lc katastrofskadades, disponerades även en så kallad "busslc", bestående av två inredda bussar, den ena som "signalstationsbuss" och den andra som expeditionsbuss. Dessa bussar stod direkt under militärbefälhavarens befäl och kunde således dirigeras till olika platser inom V. militärområdet. Vid bussarnas så kallade inkopplingsplatser var allt förberett, varför bussarna kunde vara i funktion någon timma efter framkomsten.

Första larmet på länge går

På residenset och Ahlmarkshuset pågick utbildning och övningar för att hålla beredskapsläget på hög nivå inför ett eventuellt "pådrag". Man genomförde bland annat övningar i målföljning, flygplanskänedom, avhjälpande vid eldavsrott och materielkänedom. Även gymnastik och löpning förekom på programmet.

Den 18 november 1943 klockan 12.40 gick larmet för första gången på länge. Luftbevakningscentralen (lc) rapporterade om ett oidentifierat främmande flygplan på 1 800 meters höjd, på nordöstlig kurs, på väg in över Karlstad. Sedan den 14 november var 38. lvakantropen grupperad på Sandgrundsudden med sina två 40 mm kanoner. När flygplanet befann sig på 2 500 meters avstånd öppnade luftvärnet på Sandgrund eld.

Troppchefen, landstormsfänrik Ivan Holmström beskriver i rapporten till försvarsområdesstaben vad som hände. Han meddelade staben att planet under hela tiden siktades på "tvärskurs" från pjäsplatsen, varför han endast kunde fastställa att det rörde sig om ett flermotorigt amerikanskt flygplan. Han rapporterade vidare att sikten försvårades av solrök och av att planet delvis

flög mellan solen och pjäsplatsen. Han nämner också att planet vid "frånflykten" stundtals skymdes av de höga träden vid museet, vilket var orsaken till att endast 8 av de reglementerade 12 varningsskotten kunde avlossas.

Amerikanska plan nödländade

I slutet av rapporten nämner Holmström att han fick kommendera "eld upphör" mellan de fyra första och de fyra följande skotten, då projektilerna på grund av framförhållningen i annat fall hade briserat i träden mellan pjäsplatsen och museet.

Det amerikanska flygplanet nödländade senare på grund av bränslebrist på ett flygfält i Örebro. Planet visade sig vara ett fyrmotorigt bombplan av typen B 24 Liberator, tillhörande United States Army Air Force (USAAF) 93rd Bombardment Group, baserad i Storbritannien. Flygplanet bar smeknamnet "War baby", som stod målat på nospartiet tillsammans med en bild av en något "lättklädd" ung kvinna. Besättningen som bestod av 10 man var oskadad. Tidigt på morgonen den 18 november hade man ingått i en större flygstyrka som bombat mål nordost om Oslo. Efter att planet blivit angripet av tyskt jaktflyg och skadat, tvingades piloten flyga österut mot svenska gränsen.

Bestämmelserna för öppnande av eld varierade under kriget. Fram till 1944 var de hemligstämplade, därefter fick allmänheten ta del av gällande bestämmelser genom tidningspressen för att myndigheterna inte skulle misstänkas för partiskhet. Neutralitetskränkningar av utländska militära flygplan över Karlstad var en sällsynthet under krigsåren. Från 9 april 1940 till 8 maj 1945 rapporterade lc i Karlstad till Förvarsstabens luftförsvarsavdelning att

kränkningar hade skett vid 5 olika tillfällen.

Luftvärnet i Karlstad sköt vid dessa incidenter sammanlagt 12 varnings-skott och 48 verkansskott, enligt Försvarsstabens dokumentation. Det finns inga rapporter om skadade flygplan. Den 18 april och den 24 oktober 1940 kränktes luftrummet över Karlstad av tyska flygplan, det första (18/4) beskötts av luftvärnet och försvann söderut över Väneren, medan det andra (24/10) nödlandade på Färjestads travbana. Den 18 november 1943 beskötts det amerikanska bombflygplanet som nämnts i texten ovan.

Två överflygningar

Den 23 februari och den 18 september 1944 observerades två överflygningar över staden i mörker, vilket innebar att luftbevakningen inte kunde identifiera flygplanen och fastställa deras nationalitet. Luftvärnet öppnade eld enligt gällande bestämmelser. Troligtvis var det vid dessa båda tillfällen fråga om tyska eller allierade kurirflygplan som kommit ur kurs på väg österut. Kurirflygplan och civila trafikflygplan, från både Tyskland och Storbritannien, flög ibland strax söder eller norr om Karlstad.

Enligt avtal skulle de flygningarna alltid på förhand rapporteras till Försvarsstaben som i sin tur meddelade de berörda luftbevakningscentralerna. Kurirflygplanen orsakade oftast ingen beskjutning, om de inte avvek från den överenskomna flygrutten med mer än 10 kilometer.

Förklaringen till att så få utländska militära flygplan flög över Karlstad under krigsåren torde vara att både tyska och allierade piloter hade stränga förhållningsorder att inte flyga över städer och tätorter i Sverige och i onödan dra på sig luftvärnseld.

I Försvarsstabens arkiv finns exempel på i korrespondensen mellan svenska och tyska myndigheter att tyska piloter som flugit över svenska städer, fått disciplinstraff vid återkomsten till sin flygbas.

Den 18 november 1943 avlossades 8 varningsskott av luftvärnet på Sandgrundsudden mot ett amerikanskt bombflygplan av typen B 24 Liberator på väg österut.

Manskap med pjäs på Sandgrundsudden vintern 1943–1944. Till vänster i bild syns överstebostaden på Sandbäckssudden på andra sidan Klarälven.

FOTO: PRIVAT

Mellan 30 april och 25 augusti 1944 höjdes beredskapen för luftförsvaret för sista gången under krigsåren. Försvarsstaben fick underrättelser om att ett tyskt anfall mot Sverige var under förberedande. Dessutom väntades en allierad landstigning någonstans i Europa.

Maximalt 6 timmar

I residenset övades planeringen vid mobilisering. Tidplanen visar att det inte fick ta mer tid än 6 timmar från det att larmet gick fram till att kanonen var eldberedd.

I juni 1944, efter den allierade landstigningen i Frankrike, tillät inte "beredskap B" att mer än 2 man åt gången fick avlägsna sig från residenset eller Ahlmarkshuset. Rörelsefriheten inskränkte sig till Karlstads innerstad. Permission utanför stadsområdet beviljades endast från lördag till söndag. Utspisning var beordrat att ske inom förläggningen.

Under vårvintern 1945, när beredskapsläget tillät, genomförde luftvärnstropparna i Karlstad övningar i skarpskjutning med tunga kulprutor och handeldvapen vid Medhamn söder om Kristinehamn.

När freden kom den 9 maj 1945 hade den 135. Ivakantroppen med sina två 20 mm kanoner, betalda och skänkta av Karlstadsborna för stadens försvar, gjort beredskapstjänst på residenset och Ahlmarkshuset under drygt 1 1/2 år.

Olle Nilsson

Värmlandsarkiv

Källor:

Krigsarkivet (KrA), Karlstads försvarsområde, V. militärbefälsstaben, Försvarsstabens luftförsvarsavdelning, Värmlands inskrivningsområde (Io 2), Beredskapsverket, Värmlandsarkiv (VA), Länsstyrelsen i Värmlands län, Karlstads kommunarkiv (KKA), Karlstads luftskydds förening.

Gamla gymnasiet. Här hade Gillet sina lokaler fram till årsskiftet 2005/2006. I ett av rummen i Gamla gymnasiet fanns en möbelgrupp som stått i drätselkammarens lokaler. Runt bordet kan tio personer sitta. Det finns 18 stolar och ett skrivbord som hör till möblemangnet. När Gillet flyttade var vi tvungna att deponera dessa möbler på Värmlands museum.

FOTO: PER BERGGREN

Tack för den här tiden!

Gillesmedlemmar! Det är dags för mig att tacka för att jag har fått ha förtroendet att vara älderman i över fem år!

Alltså: tack för den här tiden och lycka till Jonas! Lycka till hela det nya rådet och tack alla som har varit medlemmar i de råd jag har lett. Tack till alla er som på ett eller annat sätt hjälpt till med olika uppgifter för Gillet!

Jag upplever att vi i Gillet, under mina år, har varit i en brytningstid, när det gäller att ta vara på de resurser som bjudits angående utvecklingen av olika slag i samhället. Det har dessutom varit viktigt att se till föreningens kostnader såväl nu som i framtiden. Sålunda har vi i rådet försökt att digitalisera så mycket som möjligt av Gillets angelägenheter. Detta kommer också att fortsätta.

Jag anser dock att Gillets mycket fina och uppskattade tidskrift för all framtid skall vara analog. Spara den!

Den kommer att bli en oersättlig skatt för dem som är intresserade av stadens historia. Marie Aakre som redaktör och Erik Bonde som formgivare har verkligen lyckats!

2005 NÄR MIN MAKE Per var älderman flyttades Gillets kansli från Gamla Gymnasiet till Gamla Wermlandsbanken. Naturligtvis blev jag engagerad i den flytten. Kontorsutrymmet i banken var ändamålsenlig och vi fick tillgång till bra förråd och arkiv. Dessutom hade vi möjlighet att ha gillen i före detta bankhallen.

Allt tycktes perfekt, men säg den lycka som varar för evigt! Efter hand ändrades kommunens policy och vi fick förstå att vi inte kunde servera alkoholhaltiga drycker i anläggningen, inte ens cider! Senare blev vi också ombedda att leta nya lokaler, eftersom kommunen ville ha hela den våning, som vi hyrde en del av, till konferens- och kontorsrum.

FLYTT IGEN! VI HANN vara i Gamla Wermlandsbanken i drygt tio år. Men vart skulle vi ta vägen? De lokaler som kommunen kunde erbjuda var för stora eller för dyra och gav oss inte den inbrottsäkrade tryggheten som vi i rådet ansåg att vi behövde.

Då grep dåvarande skrivaren Lennart Hellqvist in och tillsammans med vår gillesmedlem Erik Gustavson ordnades så att vi kunde flytta in i mellanvåningen på Residenset, i anslutning till det blivande Kinship-Centret.

Vi fick ett ljus och vackert kontorsrum. Vi kunde arkivera visst material i rummet och annat på kommunens arkiv i bibliotekshuset. Vi fick lov att sätta upp våra tavlor i Kinships korridorer. Vi fick tillgång till kontors-service beträffande kopiering med mera och möjlighet att nyttja konferens- och serveringsutrymmen.

Allt verkade bra och verksamheten utvecklades. Men vi var tvungna att

Gamla Wermlandsbanken. Hit flyttade Gillet och fick därmed mycket centralt belägna utrymmen. I kansliet skulle bankens möbler behållas. Vi fick komplettera med egna stolar, dator och scanner. Efter hand köpte vi även en bokhylla. Den syns inte på detta foto. I direkt anslutning till kontorsrummet fanns också ett arkiv där vi kunde låsa in värdefullt material. FOTO: PER BERGGREN

Under våren 2017 flyttade vi en stor del av Gillets material till nya lokaler i Residenset. Vi kunde nu ta tillbaka vår möbelgrupp från museet och placera den i kontorsrummet.

FOTO: PER BERGGREN/ERIK BONDE

hålla gillen på andra ställen där man kunde ta emot större sällskap än i Residenstorgets konferensanläggning.

I VÅRAS HÄNDE DET som inte fick hända: vi var tvungna att flytta. Återigen blev frågan: vart? Efter diskussion med kommunen angående lämpliga lokaler och egna förfrågningar hos fastighetsägare, kom vi fram till att Rosa huset i Viken var bäst. Nu har vi fått ett eget kontrakt och betalar det rådet anser att vi har råd med just nu utan att höja medlemsavgiften.

Rosa huset är ett av de gamla Karlstadshusen med anor: tidigare hade Maj-Lis Bakke sin uthyrningsateljé här. Det rum vi hyr har ungefär samma yta som det på Residenset men är något annorlunda utformat, därför kan vi få in fler hyllskåp. Det material som inte kräver speciellt arkivutrymme kommer att förvaras här. Exakt hur allt organiseras överlåter jag till det nya rådet!

VARJE ÄLDERMAN VILL väl kanske också sätta sin prägel på föreningen. Jag ansåg att det var viktigt att vi hade en gemensam grafisk profil på allt material. Erik Bonde hjälpte till att

designa en sådan. Att bli digitala var också en angelägen uppgift för Gillet och efter hand har Göran Berg hjälpt till med detta. Göran Engström har under lång tid också skött vår redan digitala hemsida föredömligt.

För en förening av vårt slag är också insamling, förvaring, arkivering och tillgängliggörande av föremål och bildmaterial betydande uppgifter. Fotogruppen har arbetat med en del av detta. Just nu är det Ulf Lagerbeck, Carl-Fredrik Dahlström och Börje Nygren som är engagerade. Efter hand kommer vår arkivarie Eva Högman Harvig också att vara med i detta arbetet.

GILLET HAR SYNTS i olika medier när det gäller byggande i Karlstad. Vi har i första hand engagerat oss i frågor som gällt de centrala delarna av staden och då främst sådana byggnader som ligger oss varmt om hjärtat. Några exempel är bebyggelsen i kvarteret Almen och höjden på bostadshuset vid Sundstabron samt Gamla Wermlandsbankens omdisposition.

Man upptäcker dock ganska snart att vi inte kan ge oss in i allt som många tycker att vi borde göra. Det

finns nästan lika många åsikter som medlemmar i föreningen, så att finna något som vi alla kan ställa oss bakom är ibland omöjligt. Jonas Kullgren har hjälpt till med yttranden angående olika byggnader och stadsplaneringsfrågor.

Föreningens stadgar har moderniserats och verksamhetsåret är ändrat till kalenderår. Dessutom har vi gjort om intagningsceremonin och älderman och skrivare träffar numera dem, som skall bli nya medlemmar innan de väljs in.

UNDER MIN TID som älderman har jag haft tre olika skrivare: Erik Hellberg, Lennart Hellqvist och Torbjörn Joghed – alla fantastiska på sitt sätt. Skrivarposten är viktig och värdefull och måste fungera! Jag har också haft två skattmästare: Lennart Hellqvist och Barbro Brolinson. Båda har påverkat föreningen så att vi nu har en bra ekonomisk bas att stå på.

När Gillet flyttade in i Residenset fick vi en osökt möjlighet att utveckla våra pubaftnar. De har blivit succé! Karlstadsföredrag och enkel måltid utan krav på förhandlingar, att enbart umgås är verkligen trevligt.

Jag hoppas att detta kan fortsätta i någon form. Dessutom skulle jag vilja göra rundresor med buss till Karlstads mer avlägsna delar, kanske kan vi organisera detta framöver.

DE RÅDSMEDLEMMAR som jag under årens lopp har samarbetat med är förutom de ovan nämnda, Eva Lejrin, Birgitta Ekberg, Per Uppman, Sven Wallin, Robert Warholm, Karl Axel Hjert, Margareta Widstrand, Charlie Skoghäll och Anna Hedstrand. Alla har bidragit med sina kunskaper på bästa sätt för att vår förening skall utvecklas och vara ett Gille ”i tiden”.

Naturligtvis har många andra i Gillet också ställt upp vilket verkligen känns bra, tänk bara på att vi också har haft ett stort 75-årsjubileum, som krävt mycket förberedelser av bland annat dem som ingått i festkommittén.

Gillets olika råd under åren 2015–2020 har varit bra team, som arbetat med många stora utmaningar. Tack igen till er alla!

Inger Berggrén
Älderman i Gillet hösten 2014 till och med våren 2020

Nu har vi flyttat till Rosa huset i stadsdelen Viken. Här ser vi huset från järnvägsperongen, med Inger Berggrén i förgrunden. Det är ett av flera byggnader mot järnvägen som man ser när man kommer med tåg till Karlstad. FOTO: PER BERGGREN

JULSTÄMNING

Carlstads-Gilletts medlemmar tillönskas
en God jul och ett Gott nytt år

Julgranen är tänd på Stora torget i Karlstad.

FOTO: GAMLA VYKORT/JOHNNY JOHANSSON